

Badania nad klasztorami i zakonami w Katedrze Kultury XX i XXI wieku (2012 – do dziś)

Marcin Jewdokimow

W Katedrze Kultury XX i XXI wieku od 2012 roku (wówczas jeszcze W Katedrze Kultury XX wieku) prowadzone są empiryczne i teoretyczne badania nad klasztorami i zakonami w ujęciu socjologicznym i kulturoznawczym. Materialnymi efektami tych badań są: realizacja dwóch grantów z NCN¹, trzy publikacje książkowe² (w tym dwie w języku angielskim³; jedna z nich była podstawą do uzyskania habilitacji⁴; dwie kolejne publikacje zwarte są w druku⁵), publikacja dwudziestu jeden artykułów naukowych i rozdziałów w pracach zbiorowych⁶, jak również nawiązanie współpracy z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego, która zaowocowała zatrudnieniem jego dyrektora, ks. dr Wojciech Sadłonia w 2019 roku w katedrze oraz rozpoczęciem pionierskich badań nad seksualnością w kontekście życia konsekrowanego. Patrząc szerzej na tę aktywność naukową podkreślić trzeba dwie kwestie. Po pierwsze, jest to jedyny ośrodek w Polsce, w którym w ujęciu innym niż teologiczne i historyczne (to one dominują w badaniach nad klasztorami i zakonami) podejmuje się wskazaną problematykę. Po drugie, w badaniach tych nawiązuje się do

¹ Znaczenie i funkcjonowanie kompleksów klasztornych w wybranych społecznościach lokalnych, 2013, NCN Sonata, nr UMO-2013/09/D/HS6/03019 – kierownik projektu: Marcin Jewdokimow. Wykonawcami w projekcie byli: Magdalena Łukasiuk (ISNS UKSW) oraz Piotr Jakubowski (WNH UKSW).

Jak mnisi i zakonnicy szukają Boga dziś? Badania nad przemianami wspólnot zakonnych jako sposób analizowania relacji religii i społeczeństwa, 2017, NCN Opus, nr UMO-2016/21/B/HS6/01057 – kierownik projektu: Marcin Jewdokimow. Mimo że projekt dofinansowany jest z programu krajowego, a badania realizowane w Polsce, to ma on charakter międzynarodowy, ponieważ wykonawcami w projekcie są prof. Isabelle Jonveaux (Austria) i prof. Stefania Palmisano (Włochy), poza prof. Dominiką Budzanowską-Wegledną (WNH UKSW).

³ M. Jewdokimow, T. Quartier (red.). 2019. *A Visual Approach to the Study of Religious Orders. Zooming in on monasteries*. Abingdon, New York: Routledge. (DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429032103>).

M. Jewdokimow, 2020, *A Monastery in a Sociological Perspective – Seeking for a New Approach*, Warsaw: UKSW. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3692033> (jest to tłumaczenie książki z M. Jewdokimowa z 2018 roku, finansowane w ramach DUN).

⁴ M. Jewdokimow. 2018. *Klasztor w perspektywie socjologicznej: w poszukiwaniu nowego ujęcia*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe UKSW. (DOI: 10.21697/9788380904415).

⁵ Krytyczne wydanie rozprawy habilitacyjnej Witolda Zdaniewicza z 1974 roku pt. *System społeczny zakonu a funkcja apostołska (na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych)*, Wydawnictwo UKSW (wprowadzenie i opracowanie: M. Jewdokimow, W. Sadłonia) oraz *The Transformation of Religious Orders in Central and Eastern Europe: Sociological Insights* (red. M. Jewdokimow, S. Palmisano, I. Jonveaux), wydawnictwo Routledge.

⁶ Pełna lista znajduje się w bibliografii.

polskiego pioniera-socjologa, zajmującego się problematyką życia konsekrowanego – ks. prof. Witolda Zdaniewicza, będącego jednocześnie założycielem Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego.

Poniżej przedstawione zostały kolejne etapy rozwoju badań nad klasztorami i zakonami.

Rozpoczęcie prac nad zagadnieniem klasztorów i zakonów związane jest bezpośrednio z zaproszeniem Marcina Jewdokimowa do udziału w projekcie kierowanym przez prof. Marka Derwicha (historyka z Uniwersytetu Wrocławskiego), finansowanym z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Projekt poświęcony był historycznym badaniom nad dziedzictwem kasat klasztornych. Komponent społeczny projektu, który powierzył Jewdokimowowi prof. Derwich, dotyczył związków dziedzictwa klasztorów z pamięcią zbiorową. Badania terenowe prowadzone w Wąchocku i Opatowie, jak również analiza zebranych danych, realizowane razem z dr Barbarą Markowską (Collegium Civitas), pokazały, że w odniesieniu do wybranych lokalizacji klasztory są istotnym elementem pamięci zbiorowej, jednak ich lokalne znaczenie rozpatrywać należy szerzej niż w odniesieniu do kwestii tożsamościowych i religijnych, to znaczy także w kontekstach ekonomicznym, społecznym i turystycznym. Badania nad znaczeniem kasat w kontekście pamięci zbiorowej stały się kluczowym impulsem do dalszych pracy naukowych, co zaowocowało otrzymanie grantu z Narodowego Centrum Nauki. Projekt realizowany pomiędzy 2013 a 2018 rokiem koncertował się na funkcjach i znaczenia klasztorów w wybranych społecznościach lokalnych. Ze względu na dobre zapoznanie się z przypadkiem klasztoru w Wąchocku, do badania wybrane zostały inne klasztory cysterskie (Szczyrzyc, Jędrzejów, Sulejów, Bierzwnik). Projekt ten przyniósł szereg ustaleń empirycznych i propozycji teoretycznych, które zebrane zostały w książce pt. *Klasztor w perspektywie socjologicznej – w poszukiwaniu nowego ujęcia* (M. Jewdokimow, Wyd. UKSW, 2018), będącej podstawą do przyznania autorowi stopnia doktora habilitowanego z socjologii w 2019 roku przez radę Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Monografia ta stanowi pierwszą polską socjologiczną rozprawę socjologiczną na temat klasztorów i zakonów. Prezentuje ona nie tylko wyniki badań empirycznych (terenowych i statystycznych), ale także przegląd teorii i badań socjologicznych dotyczących tego zagadnienia. Warto tu wymienić główne osie problemowe prowadzonych w tym czasie badań: funkcje i znaczenia klasztoru jako instytucji religijnej w sferze publicznej, pozareligijne znaczenia i funkcje klasztorów, autoprezentacje mnichów i

klasztorów na cysterskich stronach internetowych oraz w ramach lokalnego dyskursu o klasztorach, teorie klasztoru i zakonu oraz stan badań nad tym zagadnieniem.

Kulturoznawczy wymiar prowadzonych badań uobecnił się szczególnie w analizie dyskursu o klasztorach oraz ich miejsca w ikonosferze. Efektem tego ujęcia jest – przede wszystkim – praca zbiorowa pod redakcją br. Thomasa Quartiera OSB i Marcin Jewdokimowa pt. *A Visual Approach to the Study of Religious Orders. Zooming in on monasteries*, wydana w wydawnictwie Routledge w 2019 roku, analizująca problematykę klasztorów w perspektywie wizualnej. W książce udało się zebrać teksty autorów i autorek z różnych europejskich krajów, którzy przedstawili wyniki swoich badań nad klasztorami w formie fotoeseju oraz dokonali analiz z wykorzystaniem metod wizualnych.

Podsumowując dotychczasowy przegląd powiedzieć można, że droga badawcza prowadziła od badania klasztoru i zakonu w kontekście społecznym i kulturowym (a więc niejako od zewnątrz, z naciskiem na jego zewnętrzne przejawy) do badania wewnętrznych przemian klasztoru i zakonu, czemu poświęcony został drugi grany z NCN-u, realizowany od 2017 r. pt. *Jak mnisi i zakonnicy szukają Boga dziś? Badania nad przemianami wspólnot zakonnych jako sposób analizowania relacji religii i społeczeństwa*. W ramach tego projektu podjęte zostały badania empiryczne dotyczące głównie przemian życia codziennego w klasztorach, ich funkcjonowania na płaszczyźnie ekonomicznej oraz nowych wspólnot monastycznych. Na poziomie teoretycznym kluczowe okazało się zastosowanie podejścia religii codziennej (*everyday religion*)⁷ i religii przeżywanej (*lived religion*)⁸, które wykorzystane zostały do analizy zebranych danych empirycznych⁹ oraz rozważań nad metodologią badań życia konsekrowanego¹⁰ (zwłaszcza jeśli chodzi o problem metodologicznego ateizmu)¹¹. Głównym efektem tego projektu będzie publikacja zbiorowa

⁷ N. T. Ammerman, 2007, *Everyday Religion: Observing Modern Religious Lives*. Oxford: Oxford University Press. R. A. Orsi, 2002 *The Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem*. New Haven, CT: Yale University Press.

⁸ M. B. McGuire, 2008, *Lived Religion. Faith and Practice in Everyday Life*. Oxford: Oxford University Press.

⁹ M. Jewdokimow, S. Palmisano, D. Budzanowska-Wyglenda, 2020. Everyday life in a female contemplative monastery. Towards lived religious life SOCIAL COMPASS (GRANT OPUS) <https://doi.org/10.1177/0037768620907567>

¹⁰ M. Jewdokimow. 2019. Transcending methodological atheism and not thinking transcendently. Nuns' understating of living in a cloistered monastery. "Fieldwork in Religion" 14.1: 70-84. <http://dx.doi.org/10.1558/firn.39707>

¹¹ Por. P. L. Berger, 1969, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books. P. L. Berger, 2014 *The Many Altars of Modernity*. Berlin: De Gruyter. D. V. Porpora, 2006 Methodological Atheism, Methodological Agnosticism and Religious Experience. *Journal for the Theory of Social Behaviour* (36)1: 57–75. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2006.00296.x>

na temat przemian zakonów w Europie Środkowej i Wschodniej, która ukaże się w 2021 roku w wydawnictwie Routledge¹².

Badania nad problematyką życia konsekrowanego prowadzone w katedrze doprowadziły również do rozwoju sieci kontaktów. Do najważniejszych zaliczyć należy podjęcie międzynarodowej współpracy z czołowymi badaczkami monastycyzmu w Europie: Stefania Palmisano i Isabelle Jonveaux oraz z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego. Ta druga zacementowana została zatrudnieniem dyrektora Instytutu, ks. dr Wojciech Sadłonia SAC w 2019 roku w katedrze na stanowisku adiunkta oraz rozpoczęciem pionierskich badań nad seksualnością w kontekście życia konsekrowanego. Związek katedry z Instytutem ma jednak również wymiar historyczny – założyciel Instytutu, ks. prof. Witold Zdaniewicz SAC, był pionierem socjologicznych badań nad życiem konsekrowanym. Obecnie katedra wydaje jego niepublikowaną rozprawę habilitacyjną pt. *System społeczny zakonu a funkcja apostołska (na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych)*¹³.

Bibliografia

N. T. Ammerman, 2007, *Everyday Religion: Observing Modern Religious Lives*. Oxford: Oxford University Press.

P. L. Berger, 1969, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.

P. L. Berger, 2014 *The Many Altars of Modernity*. Berlin: De Gruyter.

D. Budzanowska-Wyglenda, M. Jewdokimow, 2019. Modern ascetic practices – theory and practice from the perspective of Catholic context, “Paedagogia Christiana” 44/2, s. 195-214 <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2019.049>

¹² M. Jewdokimow, S. Palmisano, I. Jonveaux. W druku. *The Transformation of Religious Orders in Central and Eastern Europe: Sociological Insights* (red.), Routledge.

¹³ W. Zdaniewicz. 1974/w druku. *System społeczny zakonu a funkcja apostołska (na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych)*, Wydawnictwo UKSW (wprowadzenie i opracowanie: M. Jewdokimow, W. Sadłonia).

M. Jewdokimow, 2012, *Dziedzictwo klasztorów w perspektywie twórczości Michela Foucault*, „Hereditas Monasteriorum”, numer 1, s. 17-29.

M. Jewdokimow, 2014, *Monasteries in the Internet. A Case Study of Polish Websites*, „Revista Ciências da Religião-História e Sociedade”, tom 12, numer 1, s. 288-298.

M. Jewdokimow, 2015, *From the secular to the post-secular. The place of religion in the local public sphere in the context of monasteries in Poland – a case study*, „Revista Ciências da Religião-História e Sociedade”, tom 13, numer 1, s. 226-240.

M. Jewdokimow, 2015, *Klasztor (w Wąchocku) jako instytucja post-sekularna* (w:) M. Lewicki, S. Mandes, A. Przybylska, M. Sikora, C. Trutkowski (red.), „Socjologia społecznienia. Księga dedykowana Profesor Mirosławie Marody”. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, s. 318-330.

M. Jewdokimow, 2016, *Czy klasztory stworzyły kapitalizm? Wątki monastyczne we wczesnych pracach Webera*, „Roczniki Historii Socjologii”, numer 5, s. 57-72.

M. Jewdokimow, 2016, *Pomiędzy pracą na marginesach a palimpsestem. Próby przepisywania klasztoru* [w:] B. Pawłowska-Jądrzyk, M. Jewdokimow (red.), „Fotoesej. Testowanie granic gatunku”. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe UKSW, s. 125-136.

M. Jewdokimow, 2017, *Exercising Visual Essay for Post-secular Approach in Studies of Religion*, „Przegląd Religioznawczy” 4(266), s. 76-94.

M. Jewdokimow, 2017, *Klasztor w lokalnym dyskursie społecznym – studium przypadku klasztorów cysterskich* [w:] M. Sroczyńska, S. Zaręba (red.), „Kościoły – Religie – Kultury. Współczesne wymiary reprezentacji i partycypacji”. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe UKSW, s. 129-144.

M. Jewdokimow, 2017, *Od inspiracji monastycznych do socjologicznych badań na zakonami i klasztorami*, „Studia Socjologiczne” nr 4/2017, s. 209-227.

M. Jewdokimow, 2017, *Prezentacje klasztorów i autoprezentacje mnichów na cysterskich stronach WWW – w stronę sekularyzacji semantycznej?*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, tom 13, numer 1, s. 110-126.

M. Jewdokimow. 2018. *Klasztor w perspektywie socjologicznej: w poszukiwaniu nowego ujęcia*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe UKSW. (DOI: 10.21697/9788380904415).

M. Jewdokimow, 2019, *Outside, Inside – Monasteries and Monasticism in the Local Environment: Religion, Social Memory and Economy (The Case of Cistercian Monasteries in Poland)* [w:] M. Jewdokimow, T. Quartier (red.), 2019, *A visual approach towards religious orders. Zooming in on monasteries*. Abingdon, New York: Routledge, s. 147-164.

M. Jewdokimow. 2019. *Towards Semantic Secularization? Reflections on Economy and Monasticism* [w:] I. Jonveaux, Thomas Quartier OSB, Bernard Sawicki OSB, Paolo Trainini, *Monasticism and Economy: Rediscovering an Approach to Work and Poverty*. Acts of Forth International Symposium Rome, June 7-10, 2016, *Studia Anselmiana*: Roma, s. 499-508.

M. Jewdokimow. 2019 *Współczesny „kryzys” życia zakonnego – spojrzenie socjologiczne*, *Studia Salvatoriana Polonica*, tom 13, s. 55-64.

M. Jewdokimow. 2019. *Transcending methodological atheism and not thinking transcendently. Nuns’ understating of living in a cloistered monastery. “Fieldwork in Religion”* 14.1: 70-84. <http://dx.doi.org/10.1558/firn.39707>

M. Jewdokimow, 2020, *A Monastery in a Sociological Perspective – Seeking for a New Approach*, Warsaw: UKSW. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3692033> (jest to tłumaczenie książki z M. Jewdokimowa z 2018 roku, finansowane w ramach DUN).

M. Jewdokimow, B. Markowska, 2013, *Miejsce klasztoru w Wąchocku w lokalnej pamięci zbiorowej*, „*Hereditas Monasteriorum*”, numer 3, s. 155-182.

M. Jewdokimow, B. Markowska, 2013, *Study of the heritage of dissolved monasteries in local collective memories*, „*Hereditas Monasteriorum*”, numer 2, s. 19-34.

M. Jewdokimow, B. Markowska, 2014, *Miejsce i rola klasztoru OO. Bernardynów w Opatowie w pamięci i życiu społeczności lokalnej Opatowa. Studium przypadku*, „Hereditas Monasteriorum”, numer 5, s. 43-62.

M. Jewdokimow, T. Quartier (red.). 2019. *A Visual Approach to the Study of Religious Orders. Zooming in on monasteries*. Abingdon, New York: Routledge. (DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429032103>).

M. Jewdokimow, T. Quartier, 2019, *Introduction – linking monasteries and religious orders with the visual* [w:] M. Jewdokimow, T. Quartier (red.), 2019, *A visual approach towards religious orders. Zooming in on monasteries*. Abingdon, New York: Routledge, s. 1-17.

M. Jewdokimow, S. Palmisano, D. Budzanowska-Wyglenda, 2020. Everyday life in a female contemplative monastery. Towards lived religious life SOCIAL COMPASS (GRANT OPUS) <https://doi.org/10.1177/0037768620907567>

M. Jewdokimow, S. Palmisano, I. Jonveaux. W druku. *The Transformation of Religious Orders in Central and Eastern Europe: Sociological Insights* (red.), Routledge.

M. B. McGuire, 2008, *Lived Religion. Faith and Practice in Everyday Life*. OxfordOxford University Press.

R. A. Orsi, 2002 *The Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem*. New Haven, CT: Yale University Press.

S. Palmisano, M. Jewdokimow. 2019. *New Monasticism: An Answer to the Contemporary Challenges of Catholic Monasticism?* Religions tom 10 numer 7, s. 411-426. <http://dx.doi.org/10.3390/rel10070411>

D. V. Porpora, 2006 Methodological Atheism, Methodological Agnosticism and Religious Experience. *Journal for the Theory of Social Behaviour* (36)1: 57–75. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2006.00296.x>

W. Zdaniewicza. 1974/w druku. *System społeczny zakonu a funkcja apostołska (na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych)*, Wydawnictwo UKSW (wprowadzenie i opracowanie: M. Jewdokimow, W. Sadłoń)